

Persoonlijke
portretten

Pioniers in het polderland

uit Zuidwijk,
Pendrecht en
Hordijkerveld

tekst: Andries Molengraaf

L.S.,

Naar aanleiding van uw oproep in de
Nieuwsbrief no. 3 bericht ik u het volgende.

Wij zijn op 10 April 1963 in de namiddag
om 2 uur de sleutels van de woning aan de
Ruimersdyk 45³ weer ophalen, bij de Bouw-
vereniging Patrimonium a.d. Beukelsweg
Wat een vreemde toestand wij waren inwonend
a.d. Dordtselaan onze zoon was net voor het
einde van December '62 geboren en was de
nieuwe start voor 1963 goed begonnen

In Januari '63 al bericht gehad voor de woning
maar vanwege de Avon nog zeer strenge winter
konden wij pas per April '63 de woning betrekken,
omdat er vorst in de beschingen zat.

Altijd met plezier hier gewoond, helaas is mijn man
dit jaar overleden en wil ik wel kleiner gaan wonen

In 40 jaar de wijk zien opbouwen en ook nu 2004 weer
veel veranderingen in Hordijkerveld en hopelijk vind
ik straks een plekje in de nieuw te bouwen Seniorenwoning

Met vriendelijke groet

Voorwoord

Dit boekje, *Pioniers in het polderland*, schetst persoonlijke portretten van enkele van onze trouwste huurders in de Rotterdamse wijken Zuidwijk, Pendrecht en Hordijkerveld. Zij wonen al vanaf het begin in deze typische jaren vijftig en zestig wijken en hebben hun wijk zien groeien en veranderen. Soms waren die veranderingen positief, soms juist niet. Toch zijn deze mensen hun wijk trouw gebleven en hebben zij, al dan niet tegen de stroom in, bijgedragen aan de opbouw en de leefbaarheid ervan.

Wij, Vestia Rotterdam Zuid, brengen dit boekje uit als een dankbetuiging aan de mensen die al zo lang van ons (en onze voorlopers) huren en voor wie wij misschien nog steeds een beetje nieuw zijn. Niet lang geleden huurden zij immers nog van de Stichting voor Volkshuisvesting Tuinstad Zuidwijk, Woningbouwvereniging Patrimonium of Woongoed.

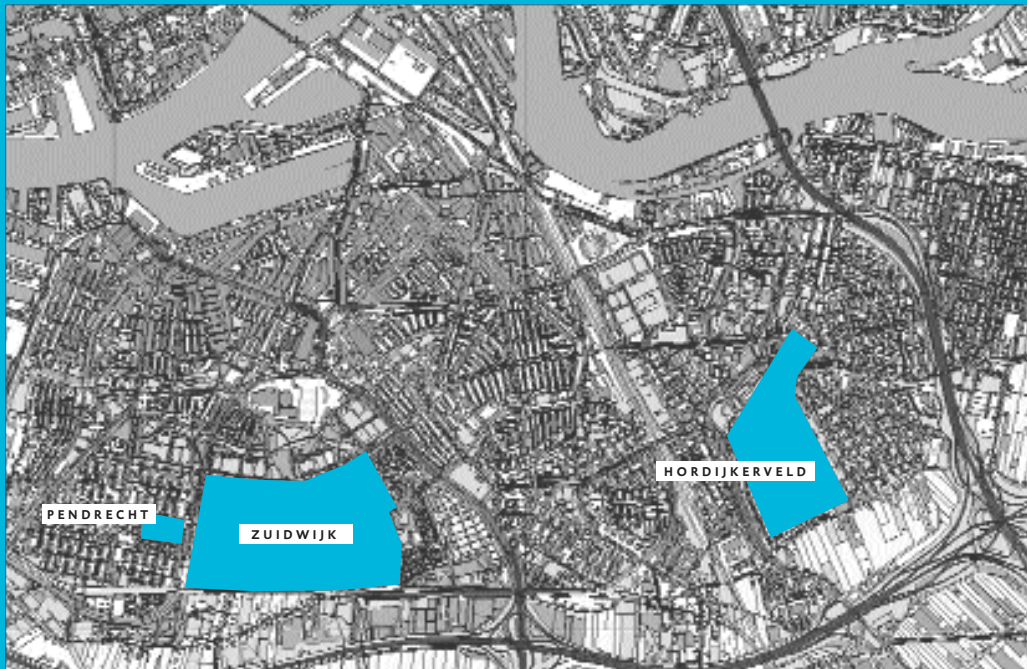
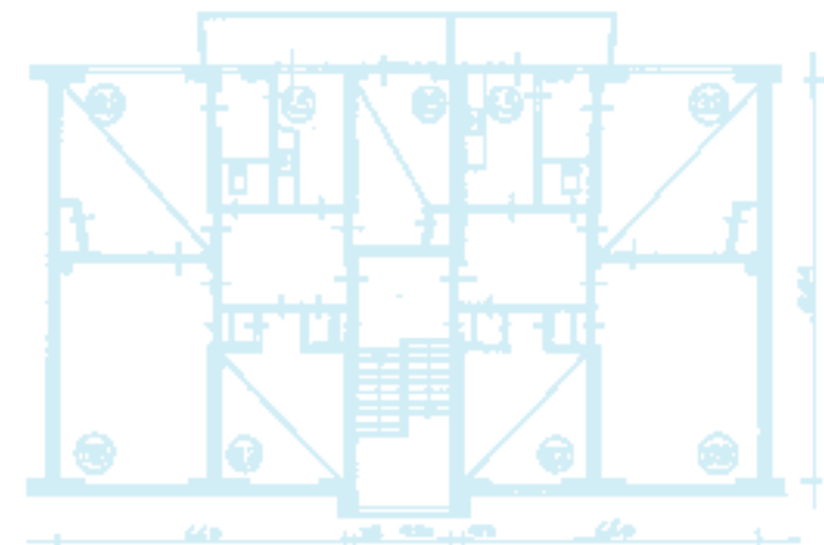
Ik hoop dat deze mensen nog lang onze huurders zullen blijven en dat zij via dit boekje ervaren dat wij hun betrokkenheid bij hun woonomgeving zeer waarderen.

Karin Schrederhof

Algemeen directeur Vestia Rotterdam Zuid

Woningnood en wijkgedachte

De bewoners van de moderne stad zijn ontworteld, van zichzelf vervreemd en gaan verloren in de massaliteit van het geheel. Die overtuiging zette architect Willem van Tijen (1894-1974) tijdens de bezettingsjaren aan het denken. Met directeur A. Bos van de gemeentelijke dienst Volkshuisvesting en diverse vertegenwoordigers van kerken en andere maatschappelijke organisaties werkte hij in de oorlog de zogeheten wijkgedachte uit. De stad van de toekomst moest, zo vond de 'Groep Bos', uit kleine eenheden bestaan van zo'n 20.000 inwoners en veel wijkvoorzieningen hebben, zoals sportvelden, groen, volkstuinen, scholen, winkels en medische zorg. De kleine schaal en de vele voorzieningen zouden de bewoners weer betrokken maken bij hun omgeving, zo verwachtte men.

De ligging van de Vestia-woningen in de drie wijken op Rotterdam-Zuid

Deze vergunning ontbreekt u niet van de verplichting om van uw vestiging to- of verhuizing binnen de gemeente binnen 5 dagen aangifte te doen aan de gemeente-secretarie, afdeling Bevolking.

VOLKSHUISVESTING
Sociale Afdeling
ROTTERDAM

Registratienr. R.995.45 III H. N° 223688
WOONVERGUNNING el 13599A+UV
(ingevolge de Woonruimtetwet 1947, S. nr. II 291)

a. Naam en voorletters: W. Hilberding
b. Gezinsamenstelling: 4 personen
c. Tegenwoordig adres: Dordtselaan 4c II inw.
d. Te betrekken adres: Ruimersdijk 45 III

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van ROTTERDAM,
Gezien het verzoek van de adresant(c) genoemd onder a, om vergunning tot ingebruikneming van de woon-
gelegenheid, vermeld onder d.;
Gelet op de bepalingen van de Woonruimtetwet 1947;

BESLUITEN:

1. Aan de betrokkene de gevraagde vergunning te verlenen, onder voorwaarde, dat

X-X-X-X-X

2. Onder de aandacht van betrokkene te brengen, dat deze vergunning

a. vervalt, indien daarvan binnen 30 dagen na haar dagtekening geen gebruik is gemaakt, tenzij zij binnen dat tijdvak is verlengd, en alsdan na verloop van de termijn van verlenging;
b. kan worden ingetrokken, voor het geval mocht blijken, dat door de houder dezer vergunning ter bekoming daarvan onjuiste of onvolledige gegevens zijn verstrekt.

Er wordt de aandacht op geweeld, dat de in deze vergunning omschreven voorafgelegheid aanschaffend als zodanig moet worden gebruikt.
Deze vergunning is toets bij aanvrage gas en elektriciteit.

ROTTERDAM, 30 jan. 1963
Burgemeester en Wethouders voorzitter,
De Secretaris: De Burgemeester:

Huurprijs f 22,65 p.w./m.
Leges f

Deze wijkgedachte, die de Groep Bos in 1946 presenteerde, was geen product van vrijblijvend gefilosofeer. Het was een reactie op de sociale ellende van de crisisjaren en de Tweede Wereldoorlog, en op de woningnood die Rotterdam extra hard trof vanwege de verwoestingen door het bombardement van mei 1940.

De woningnood was geen nieuw verschijnsel. Eind negentiende eeuw barstte de stad al bijna uit haar voegen. De uitbreiding van de haven trok in die jaren vele duizenden werkloze landarbeiders naar de Maasstad. Deze nieuwe havenwerkers en hun gezinnen hadden woonruimte nodig en vooral particuliere woningbouwers voorzagen daarin. Zij kochten voor weinig geld landbouwgrond op de linker Maasoever op en stampten er, nabij de nieuw uitgegraven havens, woonblok na woonblok uit de grond. De dichtheden waren hoog en voorschriften waren er nauwelijks, wat tot slechte omstandigheden kon leiden. Vaak woonden de nieuwkomers met zes of meer mensen in donkere en tochtige een- of tweekamerwoningen. Toch hield de trek naar de stad aan en kreeg de 'Boerenzij', zoals de Rotterdammers van de rechter Maasoever de wijken op Zuid al snel noemden, vorm. Behalve wijken als Feijenoord, Charlois, Nieuw Katendrecht en Afrikaanderwijk kreeg het nieuwe stadsdeel ook tuindorpen zoals Vreewijk, die veel groener waren en ruimer van opzet.

Waren het tot aan de oorlog vooral particuliere bouwers die de woningbouw voor hun rekening namen, na de oorlog nam de gemeente het initiatief. Zij kon ook niet anders. De woningnood was door het bombardement zo nijpend dat een grootschalige en planmatige aanpak vereist was.

Heiwerkzaamheden aan de Nederhorst, Zuidwijk

Het 'Nieuwe Bouwen' in Zuidwijk

Kort na de bevrijding gaf de gemeente Van Tijen de opdracht een woonwijk ten zuiden van het Zuidplein te ontwerpen, het latere Zuidwijk. In 1946 presenteerde hij, geheel in de geest van de wijkgedachte, zijn plan. Zuidwijk zou 4.300 woningen krijgen. 85 procent daarvan zou laagbouw zijn, vijftien procent etagebouw. Ook talrijke wijkvoorzieningen waren in het plan opgenomen. Door de etagewoningen aan de randen te bouwen, zou de beslotenheid van de wijk – een belangrijk element uit de wijkgedachte – extra benadrukt worden. De gemeente reageerde positief, maar kwam toch met aanpassingen omdat door de woningnood meer woningen nodig waren. Het aantal moest omhoog naar 6.300 en dus was meer etagebouw nodig. Ook vond de gemeente dat er, voordat de bouw van Zuidwijk kon beginnen, eerst een overkoepelend uitbreidingsplan voor heel Rotterdam-Zuid moest zijn. In 1948 presenteerde Van Tijen zijn aangepaste plan. Een jaar later kwam de gemeente met haar uitbreidingsplan voor Zuid. Het voorzag onder meer in de bouw van de wijken Zuidwijk, Pendrecht en Lombardijen. Het Zuiderpark, waar de bewoners konden recreëren, zou als groene buffer de nieuwe wijken van de oude scheiden.

Bromfietsrace in de Kampen

Stratenmakers aan het werk in Zuidwijk

Brinkhorst,
1954

In het jaar daarop (1949) schrapte de gemeente wederom een flink aantal eengezinswoningen omdat deze te duur zouden zijn. Het onvermijdelijke gevolg was dat Zuidwijk nog meer etage- en duplexwoningen zou krijgen. Van Tijen vond dat zijn wijkgedachte daarmee te ver uitgehold werd en weigerde verder zijn medewerking. Toch wordt hij nog altijd als de geestelijk vader van Zuidwijk beschouwd. Want geheel volgens de wijkgedachte kreeg Zuidwijk kleine buurten (zoals de Horsten, de Kampen, de Steinen en de Hoeken). En ondanks de aanpassingen was de wijk nog steeds geïnspireerd op het Nieuwe Bouwen, de stroming waartoe Van Tijen gerekend kan worden. Stedenbouwkundigen en architecten die het Nieuwe Bouwen propageerden, wilden stadswijken bouwen met veel licht, lucht en groen. Een ruime en strakke opzet en het gebruik van veel beton, staal en glas maakten dit mogelijk.

In oktober 1950 startte dan eindelijk de bouw van Zuidwijk, door de speciaal daartoe opgerichte Stichting voor Volkshuisvesting Tuinstad Zuidwijk, een voorloper van Vestia Rotterdam Zuid. Het betrof de portiekflats aan de Oldegaarde en de Langenhorst. Ruim een jaar later, eind 1951, namen de eerste bewoners er hun intrek. In 1963, toen de bejaardenflat Hoge Boekenrode voltooid werd, was Zuidwijk klaar. Voor dat moment althans. De wijk telde bij de voltooiing zo'n 27.000 inwoners, 7.000 woningen, meer dan honderd winkels en meerdere kerken en scholen voor allerlei gezindten.

Pendrecht, schoolvoorbeeld voor planologen

Was Willem van Tijen, misschien uiteindelijk tegen wil en dank, de geestelijk vader van Zuidwijk, Lotte Stam-Beese was de grote kracht achter Pendrecht. Stam-Beese, stedenbouwkundige bij de gemeente, was net als Van Tijen een aanhanger van het Nieuwe Bouwen. Zij streefde daarnaast naar een gevarieerd woningaanbod. Ook probeerde ze via de beplanting de verschillende buurten een eigen karakter te geven. Haar visie op het moderne wonen was dat mensen in hun wijk tot rust moesten kunnen komen. De arbeiders moesten, op de tijden dat ze niet werkten, 'in een ordelijke en vriendelijke wereld

*De Bavokerk
op de Slinge*

*De familie Croes
voor hun huis aan de
Middelharnisstraat,
eind jaren 50.
De boerderij zagen
zij vanuit hun raam
aan de voorzijde.*

*Overzicht van
de Slinge*

Uitzicht vanuit
de flats aan de
Middelharnis-
straat

(zijn), waar vrouwen en kinderen de boventoon voeren', zoals ze in 1953 zei. De woonwijk als ontspanningsgebied. Voor Pendrecht, dat tussen 1952 en 1958 werd gebouwd, werkte Stam-Beese de wijkgedachte uit tot op het niveau van de 'wooneenheid'. In zo'n wooneenheid, of 'stempel', werden een blok van vier hoog, een blok van drie hoog en drie blokken eengezinswoningen samengebracht, rond een gemeenschappelijke tuin. Zo zorgde zij voor een afwisselend woningaanbod per eenheid, wat tot een gevarieerde samenstelling van de bevolking leidde: gezinnen, een- en tweepersoonshuishoudens en ouderen vonden er onderdak. De wooneenheden kwamen overal in de wijk terug, reden waarom er gesproken werd (en wordt) van 'stempels'. Het stempelpatroon maakte (inter)nationaal furore. In de beginjaren kwamen bussen vol architecten, stedenbouwers en planologen naar Rotterdam om de wijk te bewonderen.

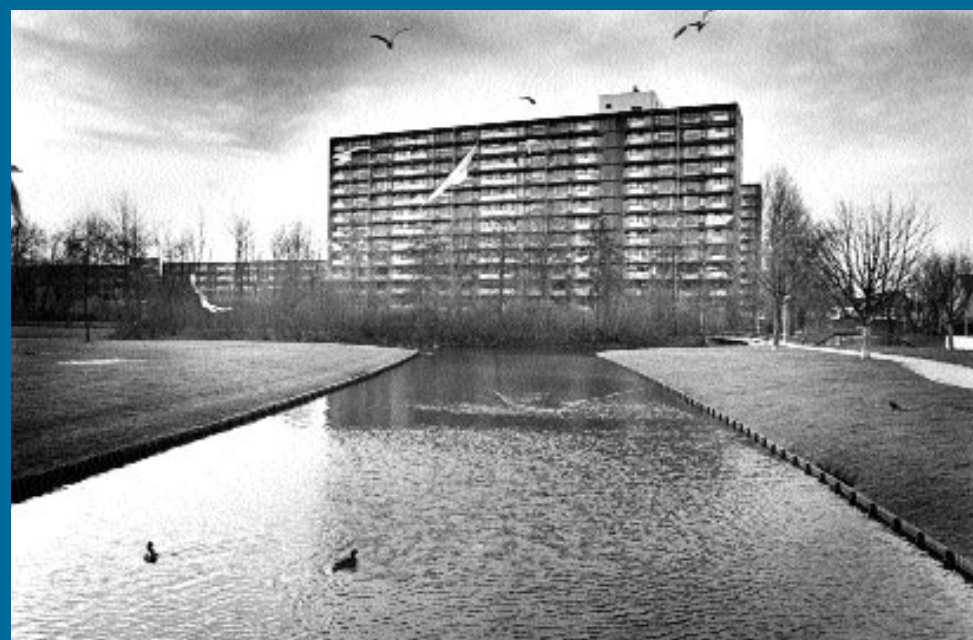
Luchtfoto
Hordijkerveld

Zonder meer geslaagd: Hordijkerveld

De bouw van Zuidwijk en Pendrecht, waar Vestia Rotterdam Zuid veel bezit heeft, was niet voldoende om de woningnood te lenigen. Daarom bleef de stad uitbreiden. Ten oosten van Zuidwijk en Pendrecht verrees Lombardijen. Nog een stukje oostwaarts werd, in de jaren zestig, Groot-IJsselmonde gerealiseerd. Onderdeel van Groot-IJsselmonde is de buurt Hordijkerveld, waar Vestia eveneens de grootste huisbaas is. Anders dan Zuidwijk en Pendrecht werden de

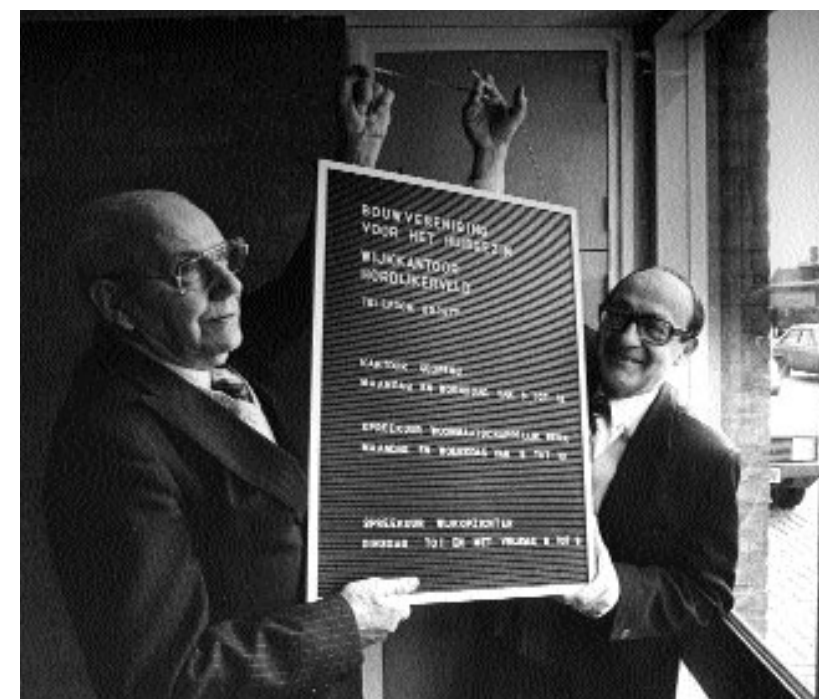

Aalsdijkflat

buurten in Groot-IJsselmonde in een ijtempo ontworpen. De druk vanuit de politiek en de havenbaronnen om de woningnood, 'volksvijand nummer 1', aan te pakken, speelde daarbij een belangrijke rol. Toch ligt aan Groot-IJsselmonde wel degelijk een visie ten grondslag. Peter van Drimmelen, stedenbouwkundig ontwerper bij de gemeente, gaf het plangebied de structuur van een boom. De hoofdwegen vormden daarvan de stam, de buurtontsluitingswegen de takken, de woonstraten de twijgen en de woonpaden de bladnerven. Centraal in zijn plan stond bovendien het begrip 'woongroep', een afgeleide van het sociologische begrip 'face-to-face groep'. Daarmee werd een groep mensen bedoeld die elkaar van gezicht kennen. Elke buurt, zoals Hordijkerveld, zou twee woongroepen krijgen van elk 350 tot 600 gezinnen. De woongroepen, waarmee Van Drimmelen afstapte van het stempelpatroon in Pendrecht, zouden met elkaar worden verbonden via een buurttuin die niet toegankelijk was voor rijverkeer. Hoewel de theorie, onder meer door het handhaven van bestaande dijken, nergens helemaal werd uitgevoerd, is in Groot-IJsselmonde heel duidelijk de hand van Van Drimmelen te herkennen. Hordijkerveld, dat tussen 1958 en 1963 werd gerealiseerd, is zonder meer geslaagd te noemen. De wijk kreeg lage flats en veel rijtjeswoningen met een tuin. Goedkoop en naar de huidige maatstaven misschien klein, maar voor die tijd absoluut modern.

Opening van
het wijkkantoor
Huniaflat,
4 maart 1984

Een koe in de tuin van de buren

Zes jaar woonden ze als getrouwd stel bij zijn ouders in. Totdat Koos en Lenie de Keijzer in 1963, met twee kinderen en de derde op komst, eindelijk urgent genoeg waren voor een eigen woning. Het werd de Oenerdijk 42 in Hordijkerveld. Het huis, onderdeel van een rijtje met platte daken, grensde aan een akker met boerenkool. Even verderop lag een weiland waar koeien graasden. In de verte stond een boomgaard. “Het was een paradijs voor kinderen”, zegt mevrouw De Keijzer.

“Als de gewassen geoogst waren, gingen de kinderen er op woensdagmiddag voetballen”, aldus haar man. “Ik werkte toen als graancontroleur in de haven en als ik dan de nacht had gehad, was ik ’s middags wakker en deed ik ook wel eens mee. Dat was een geweldige tijd. Ooit wandelde er opeens een koe door de tuin van mensen die een paar huizen verderop woonden. Die was over de greppel gestapt en kwam even buurten. En soms hoorden we op een hele rare tijd opeens de kerkklok luiden. Dan waren er jongens in de toren geklommen. Kattenkwaad dus. Mooi was dat.”

MET Z'N ALLEN ZWEMMEN

De saamhorigheid in de wijk was groot. “We voetbalden samen, hadden altijd een praatje met elkaar op straat en in de zomer gingen we, op de

Rapport woninginspectie
woningen Hordijkbuurt

Datum bezoek : 24-6-1963

Naam : J.A. de Keijzer

Adres : Dablastraat 52

Huidige huisvesting : 2 kamers

Wijze van beschoning : gas

Toestand meubilair : prima

Aanvulling gas :

Man	Vrouw	Gebortedatum	Beroep	Inkomen
1	1	20-11-1918 28-5-1939	assistent Ver- koop	£ 110,- wett.
1	1	15-7-1958 23-5-1960	Centrale Gema- sch.	

TOEGELIJDING :

H. H. A. 136.5

Buiten quantum 250

De woninginspecties

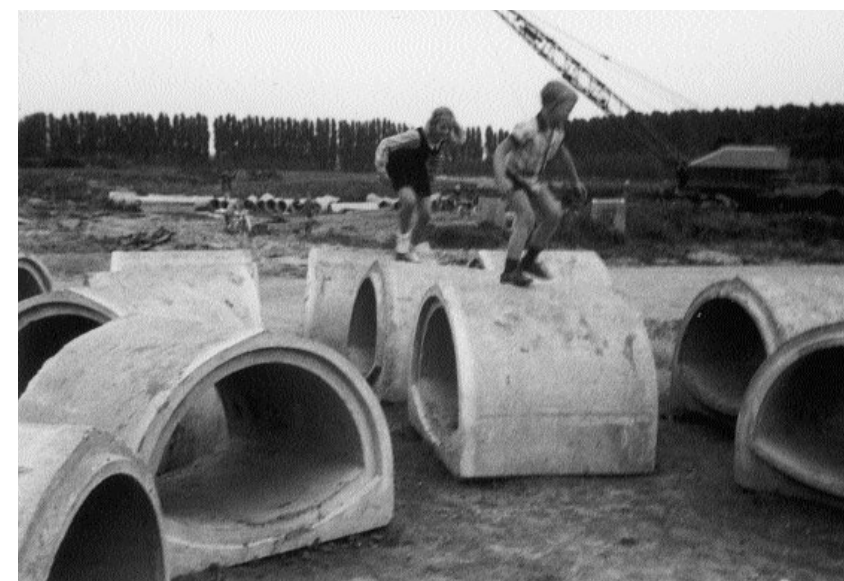
Ch. de Keijzer

25-6-62

Gewestelijke
PATRONUS

fiets, met buurtbewoners en kinderen naar zwembad De Dolfijn in Ridderkerk. Dat was een groot openluchtzwembad, dat nu niet meer bestaat. En weet je wat het leuke was? Als Feyenoord klaar was met trainen, zag je ook voetbalvedetten als Willem van Hanegem en Theo Lase-roms daar wel eens, met hun vrouwen en kinderen. Voor geboren Rot-terdammers én voetballiefhebbers zoals wij was dat natuurlijk hartstikke leuk."

Het weidse uitzicht over de polder maakte eind jaren zestig plaats voor basisschool De Fakkel. Dat gebouw staat er nog steeds, al is er nu een buurthuis in gevestigd. Er omheen groeide de wijk door, de boerenkool en de koeien verdrijvend. Met de woningen kwamen er ook meer voor-zieningen, zoals winkels. Voor veel van de dagelijkse boodschappen ging men naar de Huniadijk, waar Groenendijk Zelfbediening goede zaken deed.

GEZELLIG BEDOENING

Het echtpaar De Keijzer, dat ook nog een vierde kind kreeg, heeft altijd met veel plezier aan de Oenderdijk gewoond. "In de eerste jaren hadden we zelfs een gemeenschappelijke tuin met onze toenmalige burens", aldus meneer De Keijzer. "Het was een gezellig bedoening, met al die jonge gezinnen."

GROTE INHAALSLAG

De laatste jaren is de wijk echter achteruit gegaan, zowel fysiek als sociaal. Er kwamen nieuwe bewoners, vaak uit andere culturen, en die brachten hun eigen gewoontes met zich mee. Bovendien ont kwam

Hordijkerveld niet aan de algehele verruwing die zich overal in de samenleving voltrok. “Ik snap niet dat ze het zo hebben laten versloffen”, zegt mevrouw De Keijzer. “Gelukkig zijn ze nu bezig met een grote inhaalslag. De woningen worden flink opgeknapt en dat ziet er allemaal goed uit. Maar met het opknappen van de buitenkant van de woningen ben je er niet. Want verander je daarmee de mentaliteit van de mensen die het hier voor anderen verpesten? Ik ben daar niet zo optimistisch over.”

GENOEG RUIMTE

Desondanks is haar man verknocht aan hun huis en aan de buurt. “We hebben genoeg ruimte. Ik computer veel en Lenie maakt kaarten en beschildert dakpannen. Daar hebben we toch ruimte voor nodig. Bovendien hebben we ook buitenshuis onze bezigheden. Ik heb de bridgeclub, zij werkt als vrijwilliger in het verpleeghuis. En natuurlijk hebben we hier kennissen wonen. Vestia wilde deze blokken eerst slopen om er iets nieuws voor in de plaats te bouwen, maar dat hebben we gelukkig kunnen tegenhouden. Ze zijn nu flink bezig met renoveren. Dat is mooi. De wijk knapt er echt van op.”

In de achter-
tuin, met op
de voorgrond
een betonnen
kolenhok

Uitzicht tot aan de Charloisse Lagedijk

Haar rijtjeshuis aan de Oldegaarde oogt proper. Een gaskachel zorgt voor een behaaglijke warmte. Aan de muur hangen familiefoto's en een bescheiden crucifix, die haar katholieke achtergrond verraadt. Een grote klok tikt de tijd weg. Anne Elskamp-Sannen, 80 jaar, woont er al sinds 1959. Ze blikt terug op haar leven, dat zich als sinds 1953 in Zuidwijk afspeelt.

De zachte g onthult haar Brabantse wortels. Geboren in Breda, verhuisde ze al snel naar Tilburg, waar haar vader vandaan kwam. Toen ze drie was, overleed haar moeder. Later kreeg haar vader een baan in Vught, waar hij hertrouwde en Anne haar verdere jeugd doorbracht. Hoewel ze het liefst had willen studeren, moest ze geld verdienen. En dus kreeg ze als jonge vrouw ‘een betrekking’ bij een vooraanstaande familie in Wassenaar. Via familie in Delft ontmoette ze in 1950 Jan Elskamp, waarmee ze in 1953 trouwde. Jan, die ze omschrijft als ‘een man met een hart van goud, voor wie nooit iets te veel was’, had de ambachtsschool gedaan en werkte als bouwkundig opzichter bij de gemeente Rotterdam.

EEN TRUCJE

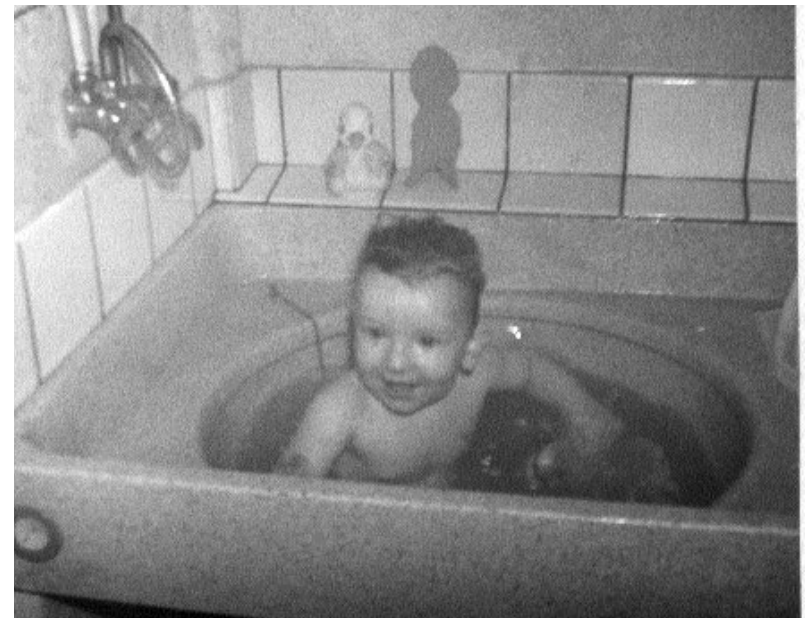
Die economische binding met de Maasstad was echter geen reden om in aanmerking te komen voor een woning. “Maar een collega van mijn man bedacht een trucje”, zegt mevrouw Elskamp. “Hij woonde aan de Honingerdijk en regelde het zo dat mijn man zogenaamd bij hem inwoonde. Wie in Rotterdam woonde, kreeg voorrang en dus kwamen we alsnog in aanmerking voor woonruimte.”

IN HET MIDDEN VAN NIETS

Toch was een volwaardige woning in 1953 nog niet voor hen weggelegd. Het stel kon boven het kantoor van de Stichting voor Volkshuisvesting Tuinstad Zuidwijk, de voorloper van Vestia, gaan wonen. “Dat kantoor stond aan de Nederhorst. Daar waren in die tijd al wat winkeltjes. Ook de Langenhorst was er al, maar veel meer was er nog niet. We zaten echt in het midden van niets en hadden uitzicht tot aan de Charloisse Lagedijk.

NOODSCHOOLTJE EN NOODKERK

“Veel winkels waren er nog niet. En op het grasveld tegenover de Vaerhorst stond een noodschooltje, dat op zondag als noodkerk dienst deed. De kerkgangers moesten dan wel op kinderstoeltjes zitten. En elke dag hoorden we de hei-installaties en reed het bouwverkeer af en aan. Dat is in de jaren daarna niet anders geweest. Bouwen, bouwen, bouwen. Het hield niet op. Toch stonden we daar eigenlijk niet zo bij stil. We waren jong. Dan vind je alles best. Ook het feit dat ons eerste woninkje maar vier bij vier was, vonden we geen punt. Dat losten we op met een

opklapbed en een piepklein keukenhoekje. Oh ja, er was nog een tweede kamertje. Maar daar hield het echt mee op. Hoe dat in de praktijk ging? Om een voorbeeld te noemen: mijn man werkte overdag, maar 's avonds studeerde hij aan de HTS. Dat betekende dat hij 's nachts huiswerk moest doen. Dat deed hij op de tekentafel, die óver ons bed stond. Terwijl hij over die tekentafel gebogen zat, lag ik eronder te slapen."

EEN PALEISJE

In die kleine woonruimte kregen ze hun eerste zoon. Dat ging nog net, maar toen de tweede zoon op komst was, moesten ze echt naar iets anders. "In 1955 of 1956 gingen we naar een nieuwe driekamerflat, vier hoog, aan de Kronenburg. Dat was een paleisje. Met een grote slaapkamer, een grote woonkamer, een badcel en een hal. Daar zaten we tot 1959."

NAAR DE OLDEGAARDE

In dat jaar verhuisde het gezin Elskamp naar de Oldegaarde, omdat de derde zoon op komst was. "Mijn man had inmiddels zijn HTS-diploma gehaald en was bij de gemeente op kantoor gaan werken. Al die jaren zijn we hier blijven wonen. Een van onze zoons woont nog in deze wijk. Onze twee andere zoons zijn naar Krimpen aan den IJssel en Schiedam

Winkelcentrum
aan de Nederhorst

verhuisd, al woonde een van hen nog lange tijd in de voormalige pastorie van de kerk, de Onze Lieve Vrouwe Onbevlekt Ontvangen."

VOOR DE KERK

Die kerk, waarvoor mevrouw Elskamp ruim twintig jaar de bloemen verzorgde, is niet meer in gebruik. Dat doet haar verdriet. Ook al omdat haar man, eigenhandig en vrijwillig, ooit het fraaie houten altaar maakte. "Mijn man is in 1998 overleden. Hij zei altijd: ik wil hier pas weg als ik in een kistje lig. Dat geldt ook voor mij. Ik woon hier heel erg naar mijn zin. Je weet alleen niet hoe de gezondheid het houdt. Het is toch een huis met een trap. Aan de andere kant zou ik de ruimte niet willen missen. Ik naai wel eens en maak kaarten. Dat doe ik het liefst op een aparte kamer, want dan hoef je niet alles altijd op te ruimen. En het uitzicht is prachtig. Ik kijk uit op het Zuiderpark en de voetbalvelden."

BELHAMELS

Toch is de wijk zelf niet meer de hare. Vooral de onveiligheid zit mevrouw Elskamp dwars. “Vroeger had je kattenkwaad, nu criminaliteit”, zegt ze. “Er waren wel hangjongeren, maar die noemden we belhamels. Het ergste dat ik me van hen kan herinneren, is dat ze wel eens de snoepautomaten bij Jamin vernielden. Dat is natuurlijk kinderspel vergeleken met wat er nu gebeurt. Toch vond de politie het erg genoeg om vanuit onze woning aan de Nederhorst te posten wie van die jongeren nou de raddraaiers waren. Het grappige is dat je die belhamels van toen later braaf achter de kindervagen zag lopen. Nu is de jeugd veel brutaler en agressiever. Daar maak ik me wel eens zorgen over. Ik heb me nooit onveilig gevoeld, maar ik ga niet alleen door het park. Vroeger gingen we ook wel eens naar de katholieke kerk aan de Dorpsweg. Dan fietsten we door het park. Dat zou ik nu niet meer doen.”

Inburgering, nog voor het woord bestond

Hedy d'Ancona, Cisca Dresselhuys en al die andere vrouwen uit de vrouwenbeweging. Annie van der Meer (70) kent ze allemaal. Vaak ook persoonlijk. Zij is hun geestverwant, maar was veel feministen op één punt jaren voor: de emancipatie van Turkse en Marokkaanse meisjes. Al begin jaren tachtig werkte ze aan hun inburgering, al werd dat woord daar toen nauwelijks voor gebruikt. “Hoe ik dat deed? Door ze taalles te geven, naar ze te luisteren of met ze te gaan winkelen. Zuidwijkers hebben me vaak met die meiden zien lopen.”

Het was niet zo verwonderlijk dat de gemeente Rotterdam uitgerekend háár aannam voor dit onderwijsproject, dat de naam Voorportaal Zuid kreeg. Ze was (en is) een bevlogen feministe en had vele jaren ervaring in het onderwijs. Ook kende ze Rotterdam heel goed, en dan vooral de wijken op Zuid. “Ik ben geboren in Bloemhof en woon sinds 1960 in de Almsteinflats, in Zuidwijk. Daarnaast heb ik vele jaren op Zuid in het onderwijs gewerkt.”

KNEEPJES VAN HET VAK

In 1957, toen ze 22 was, begon ze met lesgeven op de Groenewegschool aan het Ericaplein. Daar had ze als kwekeling de kneepjes van het vak geleerd. Na vier jaar ging ze naar een school op het Noordereiland, waar kinderen uit zeer arme gezinnen op zaten. In 1964 vertrok ze naar de Bestevaerschool in Pendrecht, waar ze wederom vier jaar voor de klas stond. Nadat ze de bevoegdheid had gehaald om in het voortgezet onderwijs les te geven, vertrok ze naar een huishoudschool in het Oude Noorden en vervolgens naar een MULO in Sliedrecht. In 1972 keerde ze terug naar Rotterdam, als lerares aardrijkskunde aan de Van Oldenbarnevelt scholengemeenschap in de Afrikaanderwijk. Nu zit daar de Kocatepe moskee. Eind jaren zeventig – ze werkte inmiddels op een vestiging van de Van Oldenbarnevelt in IJsselmonde – begon ze een beetje uitgekeken te raken op het onderwijs. “Zelfingenomen baardapen kregen het voor het zeggen”, blikt ze met strijdbaar vilein terug. “Die kwamen rechtstreeks van de universiteit, hadden geen enkele ervaring, maar kregen meteen een leidinggevende functie. Vrouwen kwam in die tijd niet aan bod.”

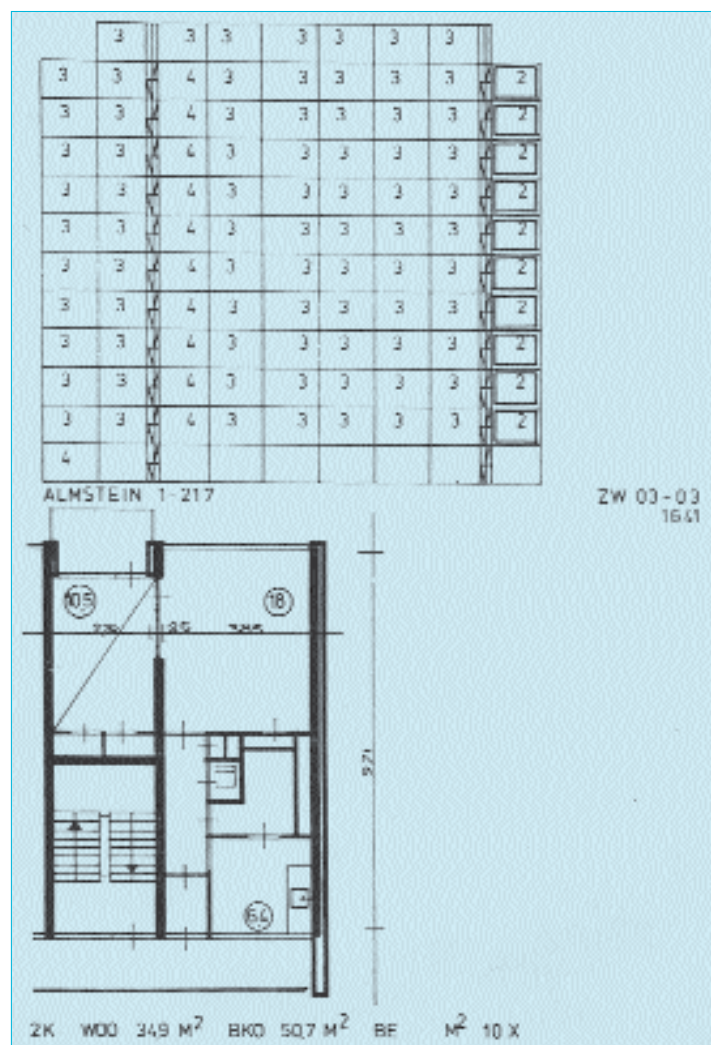
PIONIEREN MET INBURGERING

Begin jaren tachtig kwam de baan waarin haar jarenlange onderwijservaring en haar feministisch activisme (ze zat bijvoorbeeld jaren bij de Rooie Vrouwen van de PvdA) bij elkaar kwamen. “Eerst vroeg de gemeente mij of ik Nederlands lesmateriaal wilde ontwikkelen voor Turkse en Marokkaanse kinderen”, blikt ze terug. “Dat heb ik een tijdje gedaan, maar ik wilde meer. Ik had gezien dat veel Turkse en Marokkaanse meisjes thuiszaten omdat ze van hun vaders niet naar school mochten. De gemeente onderkende dit probleem en kwam met Voorportaal Zuid. Ik mocht een centrum oprichten aan de Egelantierstraat in Bloemhof om die meiden de taal te leren en allerlei alledaagse dingen. Zoals hoe je met het openbaar vervoer reist, hoe je boodschappen doet, wat je aan persoonlijke hygiëne moet doen, wat de Nederlandse normen en waarden zijn en ga zo maar door. Ook kregen ze naailes. Hoe ik die meiden naar mijn schooltje kreeg? Vooral door gewoon bij de mensen op huisbezoek te gaan en hen alle argumenten om die meiden thuis te houden, uit handen te slaan. Ik leerde een paar zinnen in het Turks en Arabisch, zoals ‘Mag ik even binnenkomen?’, en sprak de ouders aan op het feit dat hun dochter thuis zat. Dat werd dan vaak vertaald door een zoon, die wel Nederlands sprak. Het was echt pionieren.”

HEEL VEEL BOUWVERKEER

In feministische kringen kennen ze haar nog als een van de oprichters van het Vrouwenhuis en Blijf van mijn Lijf, maar in de Almsteinflat is Annie van der Meer gewoon een van de bewoners. Wel een van de éérste bewoners. Haar tweekamerflat, die ze in 1960 betrok, verruilde ze in 1984 voor een driekamerwoning. In 2000 vertrok ze weer naar een ander appartement, maar nog steeds in hetzelfde complex. “Ik heb de wijk en het Zuiderpark zien groeien”, zegt ze, terwijl ze uit het raam tuurt. “Jaren was het een komen en gaan van bouwverkeer. En eigenlijk is het bouwen nooit helemaal opgehouden.”

Voor de frisse lucht naar Zuid

Huize Landzicht moet ooit midden in de polder hebben gestaan. Hoewel het nog steeds in het groen staat, heeft de stad met haar onstuimige groei het statige huis ingehaald. Toch ademen de nabij gelegen Horsten in Zuidwijk een bijna dorpse rust. Grote eengezinswoningen hebben flatjes uit de jaren zestig vervangen. En boven de buurt uit torent seniorenflat De Beukenhorst, gebouwd in 1995. Daar wonen Cor en Gerda Klaver. Met uitzicht op de wijk waar zij nu al bijna een halve eeuw wonen. Met uitzicht dus op hun eigen verleden.

Dat verleden is door heel wat noodzakelijke sloop-, renovatie- en nieuwbouwwerkzaamheden op veel plekken niet meer te herkennen. Maar Cor Klaver (80) heeft het vastgelegd. Niet alleen in zijn geheugen, maar ook in zijn foto's. Hij was fotograaf van beroep en heeft ook in zijn vrije tijd veel gefotografeerd. “Het ellendige is alleen dat je er als fotograaf zelf bijna nooit op staat”, lacht hij.

Cor Klaver werd geboren in Callantsoog, onder Den Helder. Zijn vrouw Gerda, die 81 is, kwam in Delfshaven ter wereld. “We woonden in zo’n gestapeld blok, waar je amper naar buiten kon”, zegt ze. “Ik had problemen met mijn gezondheid en de dokter zei dat het goed voor mij zou

zijn als we naar Tuindorp Vreewijk zouden verhuizen. Dat hebben mijn ouders vervolgens gedaan. Voor de frisse lucht.”

BESCHEIDEN ACHTERKAMERTJE

Die frisse lucht zou zij missen toen ze later, na haar huwelijksdag, in een bescheiden achterkamertje aan de Slaghekstraat ging wonen. “Dat was in 1955”, zegt ze. “Er was woningnood en we konden niets anders krijgen.” De twee hadden elkaar een paar jaar eerder ontmoet. “Na de oorlog kwam ik in Rotterdam te werken, bij een fotostudio”, zegt meneer Klaver. “Ik woonde in een pension en daar woonde ook de vriend van haar zus. Toen haar ouders met de familie op de foto wilden omdat haar broer naar Indië ging en een andere broer naar Afrika, zagen we elkaar voor het eerst. Het duurde toen nog wel een tijdje voordat we echt iets hadden, omdat zij in de psychiatrie in Maastricht werkte en niet zo vaak in Rotterdam was. En omdat er woningnood was, duurde het bovendien heel lang voordat we konden trouwen. Je moest immers wel een huisje hebben.”

FLATJE AAN DE ILPENSTEIN

Toen de Klavers hun eerste kind kregen, een dochter, vroeg de kersverse moeder een woning aan bij de Stichting voor Volkshuisvesting Tuinstad Zuidwijk, de voorloper van Vestia. “In 1958 konden we naar Zuidwijk, naar een flatje aan de Ilpenstein”, zegt mevrouw Klaver. Weer terug in de frisse lucht van het nieuwe Zuid, beviel zij van hun tweede kind, een zoon. Later kregen ze nóg een kind, weer een jongen. Omdat de woning aan de Ilpenstein twee slaapkamers had en de kinderen steeds meer ruimte vergden, werd het op den duur te krap. Ook al hadden ze een stapelbed. Dus verhuisde het gezin in 1966 naar de Hietkamp. Daar betrokken ze een flatwoning met een kelder. Meneer Klaver, die toen al tien jaar voor zichzelf werkte, richtte die kelder in als fotostudio.

OVERVOLLE SCHOLEN

“We konden in de eerste jaren van deze wijk zo de polder in kijken”, herinnert hij zich nog. “Wat ik ook nooit zal vergeten, zijn de overvolle scholen en de enorme aantallen mensen die aan carnavalsoptochten en aubades op Koninginnedag meededen. En dan waren er natuurlijk de duplexwoningen. Dat waren vier woningen op en naast elkaar, waarvan er uiteindelijk twee gemaakt zouden worden. Op de Lokhorst staat nog zo’n duplexwoning. Daar hebben ze nu één woning van gemaakt.”

WINKELPAND AAN DE NEDERHORST

Ook de woning aan de Hietkamp werd te klein. Begin jaren zeventig konden ze naar de Nederhorst, naar het pand van de stichting, die toen

een nieuw kantoor betrokken. Het was het pand waar mevrouw Klaver in de jaren vijftig in de rij had gestaan om een woning aan te vragen. “We gingen boven de winkel wonen, hadden drie slaapkamers en een groot balkon”, zegt ze. “De stichting wilde graag dat wij in de wijk bleven, want ze vonden het goed voor de wijk dat er een fotograaf was. Ook was het handig als mijn man in de buurt woonde, want hij fotografeerde wel eens voor de stichting.”

VERKNOCHT AAN DE WIJK

De Klavers zijn nog best wel verknocht aan de wijk, al is er veel veranderd. “Het is onveiliger geworden”, zegt meneer Klaver. “Het is niet meer de wijk van vroeger, al is er de laatste jaren weer veel verbeterd. Ze hebben het echt mooi opgeknapt. En met mooi weer kunnen wij lekker naar het park of naar de volkstuintjes. Die liggen hier om de hoek.”

Kinderen kijken naar een poppenkastvoorstelling

Vrij wonen in een rijtjeshuis

Zijn kinderen zien het liefst dat hij naar een gelijkvloerse seniorenwoning gaat. Zijn verstand zegt dat ook, maar het gevoel verzet zich. Cor van der Meer (80) is te zeer gehecht aan zijn rijtjeshuis aan de Berkenstein in Zuidwijk. Hij woont er al vanaf 1 november 1958, met veel plezier. “Naar de huidige maatstaven is dit misschien niet zo’n bijzonder huis”, zegt hij. “Maar toen was dit huis het einde. We zagen het als een vrijstaand huis. Het was weliswaar een rijtje, maar we kwamen van drie hoog in een portiek. Vooral de voor- en de achtertuin vonden we fantastisch.”

Tussen 1954 en 1958 woonde hij met zijn vrouw Corrie en hun twee dochters aan de Dorpsweg, aan het einde waarvan toen nog gewoon koeien stonden te grazen. “Omdat mijn vrouw zwanger was van onze derde dochter en die portiekwoning echt te klein werd, kwamen we voor deze woning in aanmerking”, aldus Van der Meer, wiens Haagse wortels nog altijd in zijn tongval te horen zijn. “We vonden meteen onze draai in het nieuwe huis. Het was geweldig. Vooral de tuin, die we voor het oog nog groter maakten door ‘m samen te voegen met die van de burens, zonder heg of hek ertussen. In de zomer zat je dan lekker buiten en kon je met de hele buurt praten. Dat was hartstikke gezellig.”

'FABRIEK VAN MEESTER FRANKEN'

In het begin was er nog niet zo veel, herinnert Van der Meer zich. "Vanuit onze doorzonkamer keken we uit op de Oldegaarde", zegt hij. "In de loop van de jaren vijftig en zestig groeide de wijk en kwamen er steeds meer jonge gezinnen met kinderen. Er ontstond een rijk verenigingsleven, er werden kerken gebouwd en scholen schoten als paddestoelen uit de grond. Soms barstten ze bijna uit hun voegen. Ik weet nog dat ze de Christophoorschool de 'fabriek van meester Franken' noemden. Zó veel kinderen zaten er op die school. Op een gegeven moment waren het er zelfs 500."

RIJK VERENIGINGSLEVEN

Zelf was Cor van der Meer zeer actief in dat verenigingsleven. Bladerend door een fotoalbum, ziet hij zichzelf terug als Prins Carnaval en Sinterklaas. Maar hij deed meer voor de wijk. Zo was hij van 1976 tot 1991 lid van de deelraad Charlois. En ook nu draagt hij nog een flinke steen bij aan 'zijn' Zuidwijk. Hij is bijvoorbeeld lid van de bewonersorganisatie en zit in de beheercommissie en in de activiteitencommissie van wijkgebouw De Larenkamp. Ook is hij bestuurslid van de Stichting Bewonersfonds Zuidwijk, dat een fonds beheert voor 'leuke dingen in de wijk'. "Alle huurders waren vroeger automatisch lid van de Zuidwijkse Gemeenschap. Dat had de Stichting voor Volkshuisvesting Tuinstad Zuidwijk, een van de voorlopers van Vestia, zo geregeld. Het lidmaatschap kostte vijftien cent per week. Dit was in het huurcontract geregeld. Het geld ging in een fonds, waaruit bijvoorbeeld verenigingen wer-

den gesubsidieerd. Het verplichte lidmaatschap bestaat niet meer, het fonds nog wel. De Zuidwijkse Gemeenschap werd overigens in 1960 opgesplitst in de Stichting Wijkopbouw Zuidwijk (SWO) en de Stichting Bewonersfonds Zuidwijk. De SWO hield op te bestaan toen de deelraad Charlois in het leven werd geroepen.”

BETROKKEN BIJ DE WIJK

Het besturen zit Van der Meer in het bloed, maar hij wil ook ‘gewoon iets omhanden hebben’. “Ik ben sinds 1984 met pensioen, mijn vrouw overleed in 1992 en mijn kinderen wonen in Spijkenisse”, zegt hij. “Dankzij dit soort bezigheden heb ik wat leuks te doen. Daarnaast voel ik me ook betrokken bij deze wijk.” De achteruitgang, die zich in de jaren tachtig en negentig voltrok, ging hem dan ook aan het hart. “Het aantal inbraken en berovingen nam toe. Ik was in 2000 woordvoerder van een club verontruste bewoners en op ons verzoek kregen we van de woningcorporatie onder meer inbraakwerend hang- en sluitwerk, wat het politiekeurmerk Veilig Wonen opleverde. Inmiddels zijn ook de achterpaden verlicht en koersen we af op het politiekeurmerk Veilige Woonomgeving.”

NIEUWE KANSEN

Met de burens had ik, ook in die mindere jaren, een goed contact. Maar de wijk vergrijsde, waardoor er minder leven op straat was. En dus nam de sociale samenhang af. Dat werd nog versterkt doordat steeds meer mensen naar seniorenwoningen elders vertrokken. Tegelijkertijd ver-

kleurde de wijk. Dat is op zich helemaal niet erg, maar waar de balans zoek raakte, ging het fout. Toch heb ik het hier nog steeds heel erg naar mijn zin. Ook al omdat de wijk zich nu weer begint te verjongen. Je ziet weer eens mensen met kinderwagens lopen en er wordt veel gedaan om de wijk mooier te maken. Dat biedt nieuwe kansen.”

Slechts twee auto's in de straat

Heel wat blokken moesten tegen de vlakke, maar fel verzet van de bewoners bracht de plannemakers tot inkeer. Niet slopen, maar renoveren werd het parool. En dus kunnen ook Joop en Weike van der Schoor, die al ruim veertig jaar aan de Rekerdijk 32 wonen, nog lang van hun paradijsje genieten. Die wetenschap stemt hen tevreden. Behalve aan hun woning en hun tuin zijn ze gehecht aan de buurt. En velen met hen; vijf van de twaalf gezinnen uit het blok zitten er ook al vanaf het begin.

Dat begin ligt in 1963, toen de Rekerdijk werd opgeleverd. Geboren en getogen in Feijenoord, was de Rekerdijk voor meneer Van der Schoor (71) zo'n beetje de achtertuin. Toch kwam hij er alleen via een verre omweg, die naar het Groningse platteland voerde. "Dat zit zo", vertelt hij. "In de oorlog mochten Rotterdamse kinderen wel eens naar buiten, naar gastgezinnen. Ik ook. In 1943 mocht ik, met een aantal andere kinderen, met de trein naar het Groningse Warfhuizen. Daar verbleef ik bij een gastgezin. Ik ging daar ook naar school, in Schouwerzijl, op drie kilo-

meter lopen. Daar hebben we elkaar ontmoet. We waren een jaar of tien!”

INWONEN BIJ OUDTANTE

In de volgende jaren reisde hij elke zomervakantie naar Groningen. Met de trein, of anders met een oom of kennis die toevallig met de vrachtauto die kant op moest. Het laatste stuk, vanaf Leeuwarden of Amersfoort (!), legde hij dan af met de fiets. “Vanaf 1955 woonde mijn vrouw een jaartje bij ons in, om aan de stad te wennen. In 1956 zijn we getrouwd. We hadden inwoning aan de Wateringenstraat, bij een oudtante van mijn moeder. Daar zijn twee van onze kinderen geboren.”

BOERDERIJGEVOEL TERUGKRIJGEN

Pas nadat hij er met een boze brief werk van had gemaakt, kreeg het gezin een eigen huurwoning toegewezen. Dat was een driekamerflat in Overschie, aan de A13. “Er was nog geen geluidsscherm en we keken zo op de snelweg”, zegt zijn vrouw (72). “Ik kwam van een boerderij, met veel beesten. Dat was me toch een overgang!” Het jonge gezin kreeg in Overschie wederom uitbreiding. En toen de vierde was geboren, was de woning echt te klein. En dus vroeg meneer Van der Schoor een

HUURCONTRACT

De Ondergetekende K. A. Bos,
Directeur van de Bouwvereniging "Patrimonium" gevestigd te Rotterdam (hierna te noemen verhuurster), verklaart bij deze, daartoe gemachtigd door het Bestuur, te hebben verhuurd aan

wonende te Rotterdam (hierna te noemen huurder), die door medeondertekening van deze akte erkent van eerstgenoemde te hebben gehuurd de woning

gelegen aan de
aan de huurder volkomen bekend, die daarvan dan ook geen nadere beschrijving begeert.

Deze huur is aangegaan voor één week, aanvangende op maandag 9 september 1963
en eindigende op de laatste dag der week, volgende op die, waarin een schriftelijke opzegging door een der partijen aan de werkelijke of gekozen woonplaats van de wederpartij is bezorgd.

De huurprijs/voorlopige huurprijs bedraagt f. 26,- =

Zegge:
per week, welke huurprijs de huurder zich verbindt, zonder zich ooit op compensatie te zullen beroepen, bij vooruitbetaling te zullen voldoen en wel de eerste termijn na ondertekening van deze akte.

Voor het geval dat er tegen een voorlopige Huurprijs moet worden verhuurd, omdat de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid de definitieve huur nog niet heeft vastgesteld, verbinden beide partijen zich, bij eventueel verschil in gevraagde huurprijs en vastgestelde huurprijs, zo spoedig mogelijk tot verrekening (bijbetaling of terugbetaling) over te gaan.

Voorts wordt deze huur en verhuur aangegaan onder de navolgende bepalingen:

1e. Indien tengevolge van wijziging van de thans bestaande wettelijke voorschriften omtrent de maximum te bedingen huurprijs van onroerende goederen, dan wel op grond van toestemming van enige daartoe aangewezen instantie, een huurprijs voor het onderwerpelijk gehuurde zou mogen worden bedongen, welke de hiervoren gestelde te boven gaat, verbindt de huurder zich

huurmachtiging aan bij de gemeente. “Die machtiging, een verklaring waarin staat dat je recht hebt op een passende woning, werd inderdaad verstrekt”, zegt hij. “En omdat mijn broer bij woningbouwvereniging Patrimonium werkte, konden wij zelfs een woning uitzoeken. Vandaar dat we hier, in 1963, op de hoek zijn gaan zitten. We wilden graag iets rustigs, met zo veel mogelijk groen. Dan kon mijn vrouw toch weer een beetje dat boerderijgevoel terugkrijgen. Niet voor niets hebben we ook altijd veel dieren gehad: katten, krielkippen, konijnen, cavia's en eenden.”

ELDORADO VOOR KINDEREN

Groen was het zeker. Hoewel de Oenerdijk al was bebouwd, stond naast het huis een boomgaard. Achter het huis lag een groen speelveldje en verderop lag bouwland. “Het was een eldorado voor de kinderen”, zegt meneer Van der Schoor, die vele jaren als opzichter bij de gemeentelijke afdeling Bouw- en Woningtoezicht werkte. “Ze konden voetballen en af en toe appels of peren plukken. Ook konden ze nog gemakkelijk op straat spelen; in het begin hadden slechts twee bewoners een auto. In de eerste maanden lag er nog een tijdelijke straat met planken. Ook deed de straatverlichting het nog niet. Mijn vrouw is in november jarig. In die maand brandde hier voor het eerst een lantaarn. Dat was een verjaardagscadeautje, zeiden we toen tegen elkaar.”

NET EEN DORP

“Het was hier net een dorp”, zegt mevrouw Van der Schoor, die aan de Rekerdijk haar vijfde kind kreeg. “Er was veel groen en dat is er eigenlijk nog steeds. Ook was er sociale controle; je hield elkaars kinderen in de gaten en als het moest, corrigeerde je ze ook. Bovendien waren veel mensen lid van een kerk. Even verderop had je vier kerken: een katholieke kerk, een hervormde kerk, een gereformeerde kerk en een gereformeerde gemeente. De katholieke kerk is er niet meer. De andere kerkgebouwen staan er nog wel. Wij kerken tegenwoordig in de hervormde

kerk, waar mijn man 25 jaar organist was. Nog steeds is hij actief in het kerkenwerk. Hij verzorgt de administratie van de gebouwen van de hervormde kerken in IJsselmonde.”

NIET ZO MOEILIJK DOEN

Veel is veranderd, maar aan doemdenken doet het echtpaar Van der Schoor niet. “Of de buurt is achteruitgegaan? Dat ligt aan je eigen instelling”, zegt meneer Van der Schoor. “We moeten niet zo moeilijk doen. Als je van tevoren al bij een nieuwkomer uit een ander land denkt dat het niks wordt, dan wordt het ook niks.”

Appels plukken bij boer Speelman

Een groene bank, een wijnrood tapijt, foto's van bloemen aan de witte muren en een groot schilderij van een kampong met kleine bamboehutjes. De vrolijke kleuren geven de flatwoning van Hermien van Wessel aan de Slinge een oriëntaalse sfeer. Dat is ook niet verwonderlijk. Mevrouw Van Wessel is een Indische Nederlander, waarvan er in de late jaren vijftig veel vanuit voormalig Nederlands-Indië naar Nederland gerepatriëerd werden. Als allochtoon 'avant la lettre' kende ze weinig aanpassingsproblemen.

Mevrouw Van Wessel-Tan werd 79 jaar geleden geboren in Salatiga, een bergplaatsje op Midden-Java. Haar vader was van Chinese afkomst en bij staatsbesluit in 1914 gelijkgesteld aan de Europeanen. Haar moeder had Frans bloed. Maar omdat de Nederlanders indertijd de macht hadden over wat nu Indonesië is, was het gezin erg op Nederland georiënteerd. Als jonge vrouw werkte ze voor de Nederlandse overheid, als typiste en stenografe. Eerst in Salatiga zelf, waar ze van dichtbij het militaire ingrijpen van Nederland tegen de Indonesische onafhankelijkheidsstrijders meemaakte. Later in de grotere stad Semarang, de hoofdstad van

Midden-Java. Daar ontmoette ze in de vroege jaren vijftig haar man, ex-marinier John van Wessel.

GEDWONGEN VERTREK

"In 1958, Indië was inmiddels Indonesië geworden, bepaalde president Soekarno dat alle Nederlanders het land moesten verlaten", zegt mevrouw Van Wessel. "Dus vertrokken we, met de boot, naar Nederland. Het was een reis van een maand en veel konden we niet meenemen. Alleen onze kleren, de scooter en de radio. En geld hadden we ook niet. Ja, we hadden roepia's, maar de reis moest in guldens betaald worden. Dus tekenden we een schuldbekentenis. Eenmaal in Nederland, waar ik dankzij mijn overheidsbaan een spaarrekening in guldens had, zouden we de schuld vereffenen."

SPLINTERNIEUWE WONING

Na een maand kwam het gezin (vader, moeder en een anderhalf jaar oud dochtertje) aan op de Wilhelminakade in Rotterdam. Het was maart en er lag sneeuw. Buitenlandse Zaken bracht hen onder in pension Marjo aan de Maaskade. Na drie maanden kregen ze bezoek van iemand van woningbouwvereniging Patrimonium, die hen een woning aanbood in de nieuwe wijk Pendrecht. "Mijn man had nog geen werk, maar als voormalig militair kreeg hij een uitkering. Ik had alleen wat spaargeld. Het zou financieel moeilijk worden, maar het was een mooie woning.

Splinternieuw. Met een maandhuur van 68 gulden. Dus hebben we het aanbod geaccepteerd.”

KOEIEN EN KOLENKACHELS

Achter de flat, waar mevrouw Van Wessel nu nog woont, lagen weilanden. Daar stonden paarden en koeien te grazen. “We konden de Charloisse Lagedijk vanuit onze flat zien. En waar nu de Middelharnisstraat is, stond toen de boerderij van boer Speelman. Daar plukten we wel eens appels.” Het was de tijd van de kolenkachels en daarom stond op het balkon een kolenkast, waarin de voorraad werd opgeslagen. “Die kast werd om de zoveel tijd door de kolenboer bijgevuld. Later hebben we ‘m naar de kelder verplaatst. Dan hoefde de kolenboer niet door het huis te lopen en werd het tapijt niet meer zo vies.”

VEEL PITTIGER

In het begin kwamen ook de melkboer, de groenteboer en – toen steeds meer mensen een olieachel hadden – de olieboer langs. “Zodra ze beneden stonden, luidden ze een bel. Dan liep iedereen de flat uit. Maar wij waren ‘die bruintjes’ hè. Men keek ons een beetje scheef aan. Onbekend maakt onbemind, zal ik maar zeggen. Ooit riep een overbuurvrouw vanuit haar voordeur naar de groenteboer: ‘Voor mij géén knoflook, groenteboer!’. Dat was denigrerend bedoeld; wij eten veel pittiger dan de Nederlanders, vooral toen. Later heb ik nooit meer iets van dat wantrouwen gemerkt. Men kwam er al snel achter dat wij gewoon heel Nederlands waren en erg netjes en schoon. Bovendien hielden wij zelf niet van ruzie.”

DEUREN ALTIJD OPEN

Naast het gezin Van Wessel woonde nóg een Indische familie en elders in het blok ook. “Met hén hadden we meteen al een goed contact”, herinnert ze zich. “Logisch. We zaten in dezelfde situatie.” Voor de kinderen in het flatgebouw maakte de achtergrond niets uit. Indisch of Nederlands, ze speelden allemaal met elkaar op de galerij. “Omdat de kleintjes in en uit liepen, stonden de deuren in die eerste jaren ook altijd open.” Al kort nadat ze aan de Slinge waren gaan wonen, vond haar man werk als monteur bij de RET. Na een avontuur als gitarist in de professionele band The Marlins, ging hij aan de slag bij VW-dealer Hoogenboom. Hij overleed in 1989, op 64-jarige leeftijd. Mevrouw Van Wessel werkte ook, vanaf 1966, bij Stad Rotterdam Verzekeringen. Wederom als typiste en stenografe. Aanvankelijk parttime, later fulltime. In 1986 ging ze met de VUT.

NIET VERHUIZEN

In de jaren tachtig en negentig zag ze de wijk langzaam maar zeker veranderen. “Het werd steeds rommeliger en minder veilig. Toch wil ik hier niet weg. Mijn dochter en haar man wonen in de buurt en op zich woon ik hier prima. Het gebouw is in de jaren negentig voorzien van een lift en dubbel glas. Ook kan niet iedereen meer het complex in, omdat de centrale toegang is afgesloten. Mensen moeten nu eerst aanbellen. Dat is een stuk veiliger.”

Boerenknecht in een stinkende gasfabriek

Een nostalgische bruine haardklok tikt zoals klokken vroeger overal tikten; duidelijk hoorbaar, maar niet storend. De kat, vijftien jaar inmiddels, koestert zich in de warmte van de kachel. Jantje Wijma, 93 jaar en afkomstig uit het Friese dorpje Blija, houdt van huiselijke gezelligheid. Ze woont al sinds 1958 aan de Slinge en kwam daar terecht omdat haar man Franz een baan kreeg in de gasfabriek aan de Keilehaven. Hij was het leven als boerenknecht beu.

“Collega’s van mijn man vroegen hem vaak waarom hij toch in die stinkende gasfabriek was gaan werken”, zegt mevrouw Wijma. “Hij werkte toch altijd in de vrije natuur? Hij antwoordde dan: ‘Het je wel eens om vier uur ’s ochtends in de natte bieten gestaan?’ Ook vertelde hij dan dat het tijdens een herfst zo veel regende, dat zijn pet vier keer op zijn hoofd kapot geregend is. Letterlijk. Dus zo leuk was het allemaal niet.”

HET LIEFST EEN BOERDERIJTJE

Hij beschouwde zijn nieuwe baan als een vooruitgang. “Toch hadden we het liefst zelf een boerderijtje willen beginnen, met een stuk of tien koeien. Maar daar hadden we geen geld voor. Toen de gemeente Rotterdam in Dokkum personeel ging werven, besloot mijn man zich aan te

melden. In 1957 ging hij bij de gasfabriek van het GEB werken. Eerst als stoker, daarna als ketelmachinist. Een jaar lang reisde hij wekelijks op en neer. Dat werd hij zat. Dus schreven we ons in voor een woning in Rotterdam. Maar die kreeg je niet zomaar. Eerst kwam een inspectrice langs om te beoordelen of wij wel recht hadden op een woning. Ze keek in alle kasten. Uiteindelijk bleek dat wij inderdaad voor een woning in aanmerking kwamen. Zonder dat ik deze flat ooit had gezien, ook niet op een tekening, trokken we hier in 1958 in.”

EEN VRIJE WONING

Het viel in het begin enorm tegen, zegt mevrouw Wijma. “Als je zag hoe de bouwers het hadden opgeleverd. Dat zag er niet uit. Maar het was wel beter dan de woning aan de Essenburgstraat. Daar hadden we ook een woning kunnen krijgen. Die had ik wel van tevoren gezien. Dat was een trap met allemaal voordeuren. Iedereen zat daar bovenop elkaar. Dat was echt niks. Wij kwamen van het platteland hè. Dan kun je daar niet tegen. Ik had ook nooit in de stad kunnen wonen. In de echte stad, bedoel ik. Veel te druk. Deze flat was een tussenweg. Dit was tenminste een vrije woning.”

TUSSEN TWEE WERELDEN IN

Misschien wel vanwege die tussenweg wenden de Wijma's vrij snel aan hun nieuwe thuis. Ook zoon Taeke, die toen veertien was, kon redelijk aarden. “Het was zelfs zo dat ik me in Friesland al snel niet meer thuis voelde”, zegt hij. “Niet dat ik in Rotterdam thuis was, maar daar ook niet. Friesland en Rotterdam waren zó'n wereld van verschil. Ik zat er een beetje tussenin.”

SCHRIJVEN, BELLEN EN LOGEREN

Vooraf in de beginjaren werd de lijn met Blija, of (in het Fries) Blije, levend gehouden met brieven, vanuit de telefooncel en via logeerpartij-

en. "We hadden bijna elke week logés uit Friesland", zegt mevrouw Wijma. "Die keken hier hun ogen uit. De Maastunnel, het Park, de bioscoop. Ik weet nog wel dat mijn schoonmoeder in het Park zei dat ze nog nooit zo veel paartjes op bankjes had gezien."

SCHILLENBOER

Typerend voor de jaren zestig waren onder meer de venters die wekelijks de wijk in gingen, zoals de groenteboer en de melkboer. "Maar er was ook een schillenboer", zegt zoon Taeke. "Die kwam de schillen ophalen. Dat kenden wij niet en toen die man zijn komst luidkeels aankondigde, dachten we aanvankelijk dat hij 'schele hoer' riep, in plaats van 'schillenboer'.

Ondergetekende *Wijma - J.*
verklaart hiermede *J.* sleutels ontvangen te hebben van
persoon *Alinga* *Hr. R 54*
en voorts in goede staat in deze woning aanwezig te weten:
een Gangeijzer - Electric Boiler - Electric Wasmachine
en de zorg voor deze apparaten vanaf heden volledig op zich
te nemen.

Wasmachine Gel.
? Ween.
Rotterdam 144.1958.

Handtekening *J. Wijma*

EEN ECHTE HUISHEN

Mevrouw Wijma, die vaak met haar man fietsvakanties deed en ook vele busreizen naar allerlei landen in Europa maakte, is nu weduwe. Haar man overleed vier jaar geleden, op 86-jarige leeftijd. Tot 1996 gingen ze vaak samen zwemmen in het nabije Sportfondsenbad, waar ze op 61-jarige leeftijd (!) haar zwemdiploma haalde. Ze fietst nog steeds, om boodschappen te halen. Verder zit ze vooral thuis. "Ik ben een echte huis-hen", zegt ze over zichzelf. "Ik merk dus ook niet zo veel van wat er buiten allemaal gebeurt." Eén keer werd ze slachtoffer van een 'babbeltruc', waarbij jonge mannen zich voordeden als nieuwe bewoners en ongemerkt geld uit haar woning stalen. Sindsdien is ze voorzichtiger, laat ze onbekenden niet meer binnen. "Ik doe de deur op slot en denk: het is goed. Ik zit hier prima."

Wonen met een vakantiegevoel

Als dat toilet toch niet kapot was gegaan.

Annie van Hagen kan er nog om lachen. Toen ze met haar man Tinus en hun vier kinderen in een veel te kleine etagewoning aan de Lange Hilleweg woonde, kwam een loodgieter het kapotte toilet repareren. Hij zat in het bestuur van woningbouwvereniging Ons Huisgezin en besloot een goed woordje voor het gezin te doen. Een half jaar later, in september 1962, hadden ze een nieuw huis, aan de Kerstendijk. Daar woont mevrouw Van Hagen, 84 jaar inmiddels, nu nog. Met veel plezier.

Geboren op de Kruiskade, kwam ze als meisje bijna nooit op Zuid. “Wat had ik er te zoeken? Ja, in de oorlog kwam ik er wel eens, als ik op de fiets naar Pernis ging voor aardappelen. Dan moest je over die houten roltrappen in de Maastunnel. Maar verder? Ik kwam er alleen om te dansen. Dat kon in Spes Bona, een dansgelegenheid in een noodkerkje in Tuindorp Vreewijk. Daar heb ik in 1946 mijn man leren kennen.”

MET DANK AAN DE LOODGIETER

In 1950 trouwden ze en trokken ze bij zijn moeder in. “Zij was weduwe, maar had nog wel twee andere zoons en een dochter thuis. Dat ging

prima. Ik kreeg er twee kinderen. Wij bewoonden de twee kamers boven in het huis. Toen een andere broer van mijn man terugkwam uit Indië, werd het huis te klein. Daarom ben ik met een pater op huizenjacht geweest. Via een kleine woningbouwvereniging kregen we een etage aan de Lange Hilleweg, met uitzicht op het water.” Daar werden hun derde en vierde kind geboren, waardoor de ruimte te klein werd. “Op een dag kwam de loodgieter langs omdat het toilet stuk was. Hij vroeg of we op zoek waren naar een woning. Dat was zo, we hadden zelfs al een huurmachtiging. Hij zat in het bestuur van de Vereniging Ons Huisgezin. Een halfjaar later had hij voor ons een huis geregeld. Dit huis dus. Op 14 september 1962 trokken we hier in.”

WARM WATER EN EEN DOUCHE

“We hadden het gevoel dat we op vakantie waren”, herinnert ze zich die eerste weken. “Onze kinderen hebben nu allemaal een eigen huis, een koophuis. Dat was voor ons nooit weggelegd. Maar we waren hier erg gelukkig mee. We hadden een voor- en een achtertuin, voldoende slaapkamers, warm water en zelfs een douche. En er was veel groen in de omgeving. Dat hadden we in het vorige huis allemaal niet.”

NOODSCHOLEN EN NOODWINKELS

Al in de begintijd waren er basisscholen voor de verschillende gezindten, al zaten ze vaak in noodgebouwen. “Drie van onze kinderen zaten op de katholieke Van Eikschool”, zegt mevrouw Van Hagen. “Dat was

eerst wel een getob, want die school kon de aanwas niet aan en dus moesten de leerlingen in ploegendiensten komen. Het was een heel geregeld, met lijstjes en zo. De een moest om half negen, de ander om elf uur en ga zo maar door. Ook waren er al winkels, al zaten die in het begin ook in noodgebouwen. Dat was prima verzorgd. Beter dan nu, want nu is hier, aan de Huniadijk, bijna niets meer. Ik moet voor de meeste van mijn boodschappen naar Reijeroord. En ook de markt, die hier vele jaren heeft gestaan, is er niet meer. Maar gelukkig heb ik een goede hulp.”

ZOETE INVAL

Het mooiste waren wel de grote aantallen kinderen in de wijk, vindt mevrouw Van Hagen. “Alleen al bij ons in het rijtje woonden 32 kinderen. Het was ook ideaal voor hen. Achter ons huis was grasland en ze konden ook heerlijk spelen op de bouwplaatsen. Want dat bouwen ging gewoon door. En als ze naar de soos gingen, bij een van de kerken, verzamelden ze vaak hier. Allemaal langharige jongelui. Dan stonden er wel tien fietsen voor de deur. Het was bij ons echt een zoete inval. Een paar jaar geleden stond hier opeens een vrouw voor de deur. Dat bleek een van de meiden te zijn die hier vroeger altijd kwamen.”

ALTIJD MET PLEZIER GEWOOND

Hoewel ze vindt dat de wijk achteruit is gegaan en ze 's avonds niet meer alleen over straat gaat, wil mevrouw Van Hagen niet weg uit haar huis. “Mijn man, met wie ik 52 jaar getrouwd ben geweest, zei altijd dat

BOUWVERENIGING „VOOR HET HUISGEZIN“

Naam en voornamen aanvrager(s)	v. Hagen, Martinus benoventen			
Adres	laagje Hilleweg 79 ^e Rotterdam 2			
Telefoonnr.				
Groepnummer				
Gebortedatum	4-11-1910			
Kerkgenootschap (eventueel)	R.K.			
Verborgenis	Nab. Beuvetarscheidenweg 15/13			
Naam en voornamen echtgenote	van der Sman Anna C.M.			
Gebortedatum	21-8-1920 plaatst: 21-6-17			
Inwonende kinderen	Voornamen	Van welk huw.	Gebortedatum	Berechtigdheid in Vereniging
	A.M.M.	van	22-5-51	lagere school
	M.R.M.	van	14-5-52	"
	P.J.	van	12-12-53	kleuter
	M.M.P.	van	10-1-54	"
<i>over</i> <i>4 kinderen</i> <i>14-7-60</i>				
Naam, voornamen, gebortedatum van andere inwonenden, die event. mede-verhuizen.				
Beroep van aanvrager(s)	Schilder 1909			
Naam en adres werkgever	B. Beckman 19 Buitendijk 205 Rotterdam Zuid tijden is dienst			
Inkomens van aanvrager(s)	meer/minder dan f 5500,- per jaar en f 100,- per week netto R.K.N.			

hij hier pas weg wilde als hij tussen zes plankjes lag. Dat geldt eigenlijk ook voor mij. Hij overleed twee jaar geleden. We hebben hier al die jaren met plezier gewoond. En ik woon hier nog steeds heel fijn. Hier tegenover gaan ze seniorenwoningen bouwen. Maar ik zie op tegen een verhuizing. Dus blijf ik maar lekker hier."

Op weg naar vernieuwing en variatie

Hoe vernieuwend de ideeën voor de uitbreidingswijken vaak ook waren, sinds de jaren tachtig zijn de wijken achteruitgegaan. Steeds meer jongvolwassenen en gezinnen trokken naar uitbreidingslocaties in de regio, omdat het woningaanbod op Zuid te gering was en de woningen volgens de moderne maatstaven te klein waren en van onvoldoende kwaliteit. Daardoor veranderde de samenstelling van de bevolking. De leegkomende woningen werden opgevuld met mensen uit sociaal zwakkere groepen, die op de lage huren afkwamen en geen binding met de omgeving hadden. Achterstallig onderhoud verergerde de situatie alleen maar.

Voor talrijke wijken, waaronder Zuidwijk, Pendrecht en Hordijkerveld, werden ingrijpende plannen gemaakt. Zonder de investeringen in toezicht, verkeersveiligheid, sport- en spelvoorzieningen, de buitenruimte, het ondernemerschap en de wijkopbouw tekort te doen, zijn het toch vooral de ingrepen in de woningvoorraad die het meest in het oog springen. De plannen, waarvan een flink deel al in uitvoering is, spreken van grootschalige renovaties, maar ook van sloop en nieuwbouw. Allemaal nodig om het woningaanbod, dat vooral bestaat uit goedkope huurwoningen, gevarieerder te maken zodat ook meer koopkrachtige mensen zich in de wijk gaan vestigen. De Herkingenbuurt en de Zierikzeebuurt in Pendrecht, waar medio jaren negentig etagewoningen werden gesloopt en plaats maakten voor duurdere eengezinswoningen, zijn inmiddels geslaagde voorbeelden van deze 'herstructurering'. Dat geldt ook voor de buurt De Horsten, in Zuidwijk. Ook daar maakte goedkope gestapelde bouw plaats voor grote eengezinswoningen.

De werkzaamheden in Zuidwijk en Pendrecht, die worden uitgevoerd in opdracht van de gemeente Rotterdam, de deelgemeente Charlois en de woningcorporaties Vestia Rotterdam Zuid en de Nieuwe Unie, zijn nog lang niet klaar. In de komende jaren zal er nog flink wat moeten gebeuren om de wijken, die dankzij hun ruime opzet en groene

karakter veel potentie hebben, weer de kwaliteit te geven die ze verdienen.

Ook Hordijkerveld zit midden in een vernieuwingsproces. De eengezinswoningen, die volgens de hedendaagse maatstaven klein zijn maar waarin zo veel mensen ontzettend naar hun zin wonen, ondergaan blok voor blok een ingrijpende renovatie. Daardoor kunnen ze er weer decennia tegenaan. Het aanvankelijke plan, uit 2001, ging veel verder: tal van goedkope huurwoningen, ook eengezinswoningen, moesten worden gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Na hevige protesten van de bewoners gingen die plannen grotendeels van tafel. Toch blijft voor een aantal woningen sloop onvermijdelijk. Zo is er nog steeds het voornemen om de flats ten zuiden van de Molgerdijk te slopen. De Huniaflat is zelfs al gesloopt, om plaats te maken voor nieuwbouw. Tegelijkertijd vinden er flinke investeringen in de buitenruimte plaats en is geld vrijgemaakt voor sociale maatregelen, onder meer om de veranderingen te begeleiden en bewonersinitiatieven te honoreren. Net als in Zuidwijk en Pendrecht is het doel, van Vestia, de gemeente Rotterdam en de deelgemeente IJsselmonde, duidelijk: er moet meer afwisseling komen in de woningvoorraad, zodat de bevolkingsamenstelling gevarieerder wordt en de wijk meer kans op een mooie toekomst heeft.

Rotterdam, 16 november 2004

Geachte heer/mevrouw,

Graag wil ik reageren op uw oproep naar de eerste bewoner. Wij, mijn man 3 kinderen en ik, waren dolgelukkig toen wij in augustus 1962 de sleutel kregen van ons huis aan de Velgersdijk 175. Het eerste blok dat opgeleverd werd onze jongste dochter is daar geboren.

In 1973 moesten wij wegens ernstige hartklachten van mijn man verhuizen naar een beneden woning. Gelukkig kregen we die gauw en wel aan de Endeldijk no 3. Onze kinderen zijn vandaar uit getrouwd drie wonen nog steeds in IJsselmonde. Helaas is mijn man in 1996 overleden en moest ik tot mijn grote verdriet mijn mooie woning waar we samen een paleisje van hadden gemaakt verlaten, omdat het gesloopt moest worden. Nu zit ik tijdelijk aan de Emelissedijk en heb met pijn in mijn hart de afbraak gezien van alles waar ik zo aan gehecht was.

Als ik nu zie hoe mooi de rest is opgeknapt begrijp ik het nog steeds niet, maar ja het leven gaat door zeggen ze dus richt ik me nu maar op de toekomst en mijn nieuw te bouwen onderkomen aan de Huniadijk

Een trouwe bewoonster

Bronnen

Voor de teksten over de geschiedenis en de toekomst van Zuidwijk, Pendrecht en Hordijkerveld is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Boeken:

- Hans Soeters, *Buurten in Rotterdam, speurtocht door een wereldstad* (uitgave van de Haagse Drukkerij en Uitgeversmaatschappij Sijthoff Pers i.s.m. het Rotterdams Nieuwsblad)
- Hilde de Haan en Ids Haagsma, *Stadsbeeld Rotterdam* (Utrecht, 1983, tweede druk)
- Marten Wallinga, *Om weer een dag te mogen spelen, STZ vijftig jaar* (Rotterdam, 1997)
- Marten Wallinga, *Over de Horsten gesproken* (Rotterdam, 1994)
- Roger Huys, *Zuidwijk, waar leg dat dan...?* (Rotterdam, z.j.)

Artikelen:

- *Wij zijn de Kosovaren van Rotterdam-Zuid* in: Groene Amsterdammer, 2001 (publicatie op internet)
- *Het naoorlogse wonder hapert* in: Rotterdams Dagblad, 2001 (publicatie op internet)

Plannen en studies:

- BGSV, Bureau voor Stedebouw (e.a.), *Masterplan Vernieuwing Hordijkerveld* (Rotterdam, 2004)
- Bregit Jansen (Bureau ArEA) en Jeroen Ruitenbeek (i.o.v. dS+V), *IJsselmonde, Cultuurhistorische analyse en beschrijving (1949-1965)* (Rotterdam, 2004)
- dS+V, gemeente Rotterdam (e.a.), *Masterplan Pendrecht* (Rotterdam, 2004)

COLOFON

Pioniers in het polderland is een uitgave van Vestia Rotterdam Zuid

Tekst: Andries Molengraaf

Portretfoto's: Tom Croes

Fotografie: Cor Klaver, STZ, Dienst Gemeentewerken Rotterdam, Het Vrije Volk, Stichting Historisch Charlois (B. Tol, Dhr. Zijlmans, mw. A. Huibers), F. Croes e.a.

Vormgeving: Inge Kwee (Manifesta Rotterdam)

Oplage: 1000 exemplaren

mei 2005

Met dank aan de trouwe huurders die zich lieten interviewen en foto's uit hun privé-collecties beschikbaar stelden.